

Sygn. akt V CSK 180/18

POSTANOWIENIE

Dnia 26 kwietnia 2019 r.

Sąd Najwyższy w składzie:

SSN Krzysztof Pietrzykowski (przewodniczący)

SSN Roman Trzaskowski

SSN Bogumiła Ustjanicz (sprawozdawca)

Protokolant Ewa Zawisza

w sprawie z wniosku T. S.A. w K.

przy uczestnictwie D. K. i J. K.

o stwierdzenie zasiedzenia służebności,

po rozpoznaniu na rozprawie w Izbie Cywilnej w dniu 26 kwietnia 2019 r.,

skargi kasacyjnej wnioskodawcy od postanowienia Sądu Okręgowego w L.

z dnia 4 stycznia 2018 r., sygn. akt II Ca (...),

uchyla zaskarżone postanowienie i postanowienie Sądu Rejonowego w L. z dnia 23 marca 2017 r., przekazuje sprawę do ponownego rozpoznania Sądowi Rejonowemu w L. oraz do rozstrzygnięcia o kosztach postępowania apelacyjnego i postępowania kasacyjnego.

UZASADNIENIE

Wnioskodawczyni domagała się stwierdzenia, że Skarb Państwa - Zakłady (...) nabył przez zasiedzenie służebność przesyłu polegającą na prawie do utrzymywania instalacji przesyłowej, jej eksploatacji, dokonywania napraw, konserwacji wraz z prawem dostępu do urządzeń, które zostały ułożone nad opisanymi nieruchomościami stanowiącymi własność uczestników oraz na nieruchomości zajętej pod budowę stacji transformatorowej, położonych w Z., w D., w P., w B. i w T. Nabycie tego prawa nastąpiło z dniem 2 lutego 1975 r. co do

dwutorowej linii elektroenergetycznej wysokiego napięcia S – (...)/S – 103 kV, w stosunku do linii elektroenergetycznej średniego napięcia 20 kV nr L-(...), z dniem 31 lipca 1980 r., co do linii elektroenergetycznej średniego napięcia 20 kV nr L-(...), z dniem 21 marca 1982 r. oraz co do słupowej stacji transformatorowej nr L (...) – 12, z dniem 1 marca 1982 r.

Sąd Rejonowy w L. postanowieniem z dnia 23 marca 2017 r. oddalił wniosek. Ustalił, że linie elektroenergetyczne przebiegające nad działkami i stacja słupowa transformatorowa urządzona na działce uczestników stanowią własność wnioskodawczyni. Właściciele zajętych nieruchomości wystąpili z żądaniem ustanowienia na nich służebności przesyłu. Postanowieniem Sądu Rejonowego w L. z dnia 17 listopada 2015 r. prawo służebności przesyłu zostało ustanowione na rzecz każdorazowego właściciela urządzeń przesyłowych, odpłatnie i na nieoznaczony czas, obciąża ono nieruchomości właścicieli i obejmuje prawo przesyłu energii elektrycznej, wejścia i wjazdu w celu dokonywania wszelkich prac i zabiegów eksploatacyjnych, prac remontowych, kontrolnych i modernizacyjnych oraz usuwania awarii. Wyszczególniono i opisano nieruchomości, ponad którymi przechodzą linie i wybudowano stację. Zasądzono na rzecz uczestników kwotę 56 605 zł i na rzecz uczestnika kwotę 160 031 zł tytułem wynagrodzenia za ustanowienie służebności. Orzeczenie to nie zostało zaskarżone.

Sąd Rejonowy uznał, że nie było podstaw do uwzględnienia żądania stwierdzenia zasiedzenia służebności, skoro nieruchomości wspólne uczestników i będące majątkiem odrębnym uczestnika są już obciążone ograniczonym prawem rzeczowym tej samej treści na rzecz wnioskodawczyni. Postanowienie z dnia 17 listopada 2015 r. korzysta z rozszerzonej prawomocności, stosownie do art. 365 § 1 k.p.c., które ponadto przesądziło o nieistnieniu służebności we wcześniejszym okresie.

Po rozpoznaniu apelacji uczestniczki Sąd Okręgowy w L. zaskarżonym postanowieniem oddalił ją, skorygował jedynie orzeczenie o kosztach postępowania. Wskazał na bezsporne fakty własności nieruchomości, przysługującej wspólnie uczestnikom oraz tylko uczestnikowi i własności urządzeń przesyłowych oraz treść postanowienia z dnia 17 listopada 2015 r. Stwierdził, że doszło do związania Sądu w niniejszej sprawie wcześniej wydanym postanowieniem, które przyznało

wnioskodawczyni tytuł prawny do korzystania z nieruchomości uczestników, a jego istnienie wyklucza możliwość ustanowienia służebności w drodze orzeczenia sądu. Służebność można nabyć przez zasiedzenie, a ustalenie tego faktu jest możliwe w postępowaniu o ustanowienie służebności przesyłu jako przesłanka oddalenia żądania. Skoro doszło do ustanowienia służebności, to przesądzone zostało, że przedsiębiorca przesyłowy nie ma innego tytułu do korzystania z nieruchomości uczestników, co było przedmiotem ustaleń w tamtym postępowaniu. To orzeczenie stanowiło prejudykat w sprawie wytoczonej przez wnioskodawczynię. Związanie to stanowi zarazem zakaz prowadzenia dowodów na okoliczność przeciwną, wyłącza możliwość powoływania w przyszłości faktów należących do podstawy faktycznej prawomocnie osądzanego żądania, niezależnie od tego, czy zostały zgłoszone w postępowaniu prawomocnie zakończonym. Nie obejmuje natomiast faktów, które zaistniały po zamknięciu rozprawy w poprzednim postępowaniu. Prawomocne orzeczenie stwarza nowy stan prawny pomiędzy uczestnikami tego postępowania, doszło do powstania pomiędzy nimi stosunku prawnego. Skuteczność i wykonalność prawomocnego postanowienia wynika z art. 521 k.p.c., a jego zmiana lub uchylenie jest możliwa w przypadkach wskazanych w ustawie. Prawidłowo zatem Sąd Rejonowy oddalił wnioski dowodowe złożone przez wnioskodawczynię dla wykazania przesłanek zasiedzenia.

Wnioskodawczyni w skardze kasacyjnej powołała podstawę przewidzianą w art. 398³ § 1 pkt 2 k.p.c. Zarzuciła, że naruszenie art. 365 § 1 w związku z art. 13 § 2 k.p.c. miało istotny wpływ na wynik sprawy, ponieważ było następstwem błędnego przyjęcia, że zgłoszone żądanie o stwierdzenie nabycie służebności gruntowej o treści odpowiadającej służebności przesyłu w drodze zasiedzenia narusza zasadę związania sądu treścią poprzednio wydanego, prawomocnego postanowienia. Naruszony został również art. 385 w związku z art. 13 § 2 k.p.c., ponieważ oddalenie żądania nie było uzasadnione. Skarżąca domagała się uchylenia zaskarżonego postanowienia oraz postanowienia Sądu Rejonowego w L. z dnia 23 marca 2017 r. i przekazania sprawy temu Sądowi do ponownego rozpoznania.

Sąd Najwyższy zważył, co następuje:

Moc wiążąca prawomocności materialnej, przewidziana w art. 365 § 1 k.p.c., polega na tym, że sąd jest obowiązany uznać, iż konkretna materia, objęta tą mocą, kształtuje się tak, jak orzeczono o niej w prawomocnym orzeczeniu (por. wyrok Sądu Najwyższego z dnia 4 lutego 2011 r., III CSK 161/10, z dnia 24 stycznia 2017 r., V CSK 164/16, z dnia 26 maja 2017 r., I CSK 464/16, z dnia 26 stycznia 2018 r., II CSK 124/17, z dnia 28 marca 2018 r., IV CSK 123/17, niepublikowane), co należy do sfery pozytywnego aspektu tej mocy. Natomiast aspekt negatywny polega na zakazie kwestionowania prawomocnego rozstrzygnięcia z wykorzystaniem faktów, które istniały przed wydaniem orzeczenia i mieściły się w granicach jego podstawy. Skutek związania powstaje w określonych granicach podmiotowych i przedmiotowych. Granice podmiotowe dotyczą uczestników poprzedniego postępowania, a granice przedmiotowe zostały określone w art. 366 k.p.c. jako to, „co w związku z podstawą sporu stanowiło przedmiot rozstrzygnięcia”. Przedmiot sprawy wyznacza, stosownie do art. 187 § 1 i 2 k.p.c. i art. 321 § 1 k.p.c., także w związku z art. 511 § 1 k.p.c., żądanie pozwu (wniosku) i okoliczności faktyczne przytoczone na jego uzasadnienie. Wynikający z art. 365 § 1 k.p.c. stan związania ogranicza się do sentencji orzeczenia i nie obejmuje motywów rozstrzygnięcia. Jednak dla ustalenia zakresu mocy wiążącej, mogą mieć znaczenie racje zawarte w uzasadnieniu. Przepisy art. 365 i 366 k.p.c. są odpowiednio stosowane w postępowaniu nieprocesowym, przy uwzględnieniu modyfikacji objętej art. 523 zdanie drugie k.p.c. Nie są objęte mocą wiążącą zagadnienia wstępne, rozpoznawane przez sąd w toku sprawy, ani poglądy interpretacyjne, których nie obejmuje sentencja. Zakres prawomocności materialnej odnosi się do ostatecznego wyniku rozstrzygnięcia.

Ugruntowane zostało w orzecznictwie oraz piśmiennictwie prawniczym zapatrywanie, że z chwilą uprawomocnienia się wyroku dochodzi do prekluzji materiału faktycznego sprawy, w której został on wydany. Prekluzji ulegają także określone okoliczności i oparte na nich zarzuty lub wypływające z nich wnioski, które istniały i mogły być uwzględnione w chwili zamknięcia rozprawy, lecz strona ich nie podniosła (por. uchwała Sądu Najwyższego z dnia 21 lipca 2010 r., III CZP 477/10, OSNC 2010, nr 2, poz. 165, z dnia 2 lutego 2011 r., III CZP 128/10, OSNC 2011, nr 10, poz. 108, z dnia 23 maja 2012 r., III CZP 16/12, OSNC 2012, nr 11,

poz. 129, wyrok z dnia 26 stycznia 2018 r., II CSK 124/17, niepub.). Oznacza to, że strona utraciła możliwość powoływania się na te okoliczności w innym postępowaniu.

Zasiedzenie jest sposobem nabycia prawa własności lub ograniczonego prawa rzeczowego przez nieuprawnionego posiadacza na skutek długotrwałego posiadania (art. 172 § 1, art. 292 k.c.). Do przesłanek tego nabycia należą: samoistne posiadanie i upływ czasu. Skutek nabycia prawa podmiotowego przez zasiedzenie następuje ex lege, ma charakter pierwotny, nie wymaga orzeczenia sądu. Jeżeli dojdzie do rozpoznania wniosku o stwierdzenie nabycia własności lub służebności gruntowej przez zasiedzenie, to orzeczenie sądu ma charakter deklaratoryjny. Istnieje także możliwość powoływania się na powstanie tego skutku i zbadania jego wystąpienia przez sąd w toku postępowania sądowego, w sytuacji, gdy rzutuje on na rozstrzygnięcie o żądaniu pozwu lub wniosku zgłoszonym w tym postępowaniu (por. uchwała składu siedmiu sędziów Sądu Najwyższego z dnia 10 lutego 1951 r., C 741/50, OSN 1951, nr 1, poz. 2, uchwała z dnia 23 marca 2016 r., III CZP 101/15, OSNC 2017, nr 2 poz. 18, postanowienie z dnia 8 września 2016 r., II CSK 822/15, z dnia 18 stycznia 2017 r., V CSK 159/16, z dnia 23 lutego 2017 r., V CSK 317/16, z dnia 26 stycznia 2018 r., II CSK 124/17, niepublikowane). Rozstrzygnięcie sądu w tym zakresie nie jest objęte sentencją orzeczenia, nie korzysta ono z mocy wiążącej w stosunku do innych postępowań sądowych, a zatem może być kwestionowane w tych, jak i dalszych postępowaniach. Taka sama sytuacja zachodzi, jeżeli sąd nie uwzględni zarzutu nabycia prawa przez zasiedzenie.

Do przesłanek żądania właściciela nieruchomości ustanowienia na niej służebności przesyłu należy wykazanie umieszczenia urządzeń przesyłowych na jego nieruchomości, korzystanie z nich i z nieruchomości przez przedsiębiorstwo przesyłowe będące ich właścicielem bez tytułu prawnego. Jeżeli przedsiębiorca nie podniósł zarzutu nabycia służebności w drodze zasiedzenia, to prawomocne orzeczenie o ustanowieniu służebności przesyłu korzysta z mocy wiążącej tylko w odniesieniu do przesłanek zgłoszonego żądania. Uwzględnienie tego żądania może nastąpić tylko w sytuacji, gdy przedsiębiorca przesyłowy nie legitymuje się tytułem uprawniającym go do korzystania z nieruchomości będącej własnością

uczestnika. Ma ono charakter konstytutywny, prowadzi do przyznania prawa przedsiębiorcy z chwilą uprawomocnienia się postanowienia sądu. W odniesieniu do okresu poprzedzającego ustanowienie służebności, korzystanie przez przedsiębiorcę z nieruchomości uznawane jest za pozbawione tytułu prawnego. Do uwzględnienia wniosku właściciela nieruchomości dojdzie także, gdy zarzut przedsiębiorcy przesyłowego zasiedzenia służebności zostanie uznany za bezzasadny. Kwestia zasiedzenia służebności nie będzie rozstrzygnięta, ponieważ ustalenie to nie korzysta z mocy wiążącej. W razie uwzględnienia zarzutu przedsiębiorcy uprzedniego nabycia służebności przez zasiedzenie, co nie jest równoznaczne ze stwierdzeniem zasiedzenia, sąd oddali wniosek właściciela nieruchomości. Orzeczenie to nie uniemożliwia przedsiębiorcy przesyłowemu powoływania się na zaistnienie tego skutku w innych postępowaniach.

W orzecznictwie zostało przyjęte, że przedsiębiorca przesyłowy może zgłosić zarzut nabycia służebności gruntowej o treści służebności przesyłu albo służebności przesyłu w drodze zasiedzenia w chwili poprzedzającej ustanowienie służebności orzeczeniem sądu w sprawie o wynagrodzenie za korzystanie z jego nieruchomości przez przedsiębiorcę przesyłowego bez tytułu prawnego, w tym za okres do wydania postanowienia ustanawiającego służebność. Zarzut taki nie może być skierowany na podważenie prawomocnego orzeczenia sądu o ustanowieniu służebności.

Nie można pozbawić przedsiębiorcy przesyłowego możliwości domagania się stwierdzenia nabycia przez niego lub jego poprzednika prawnego służebności gruntowej o treści służebności przesyłu albo służebności przesyłu w chwili poprzedzającej ustanowienie służebności przesyłu przez sąd w sytuacji, gdy w tamtym postępowaniu sądowym, wobec niepodniesienia zarzutu nabycia służebności przez zasiedzenie, spełnienie przesłanek zasiedzenia nie było przedmiotem rozpoznania. Nie przeprowadzono także żadnego postępowania dowodowego mającego na celu ustalenie istotnych dla rozpoznania zarzutu faktów. Podstawa faktyczna postanowienia ustanawiającego służebność nie obejmowała zatem okoliczności istotnych z punktu widzenia przedmiotu tego zarzutu. Określone w orzecznictwie Sądu Najwyższego konsekwencje niepowołania przez stronę zarzutu zmierzającego do wykazania przysługiwania jej prawa, które mogło

doprowadzić do wyeliminowania prawa powoda, polegające na wykluczeniu możliwości skorzystania w późniejszym czasie z twierdzenia i faktów wskazujących na jego istnienie, nie mogą odnosić się do żądania stwierdzenia nabycia służebności przez zasiedzenie. Istotne znaczenie należy przyznać naturze tego nabycia, które jest uzależnione od posiadania nieruchomości w zakresie służebności przez ustawowo wymagany okres, ma pierwotny charakter, następuje z mocy ustawy, nie przewiduje zobowiązania osoby nabywającej to prawo do żadnego ekwiwalentu. Fakt ustanowienia służebności nie wyklucza prawa przedsiębiorcy przesyłowego do skorzystania z zasiedzenia, które nastąpiło przed datą jej ustanowienia, nie ma wpływu na powstanie skutku nabycia tego prawa z mocy ustawy, może być ono stwierdzone orzeczeniem sądu, na co wskazuje także dopuszczenie możliwości zgłoszenia zarzutu nabycia służebności przesyłu w sprawie o wynagrodzenie za korzystanie z nieruchomości przez przedsiębiorcę przesyłowego bez tytułu prawnego. Podkreślenia wymaga, że postanowienie sądu o ustanowieniu służebności, mające charakter konstytutywny, kreuje to prawo wiążąco na przyszłość. Oznacza to, że ustanowienie służebności nie wyłącza możliwości zgłoszenia przez przedsiębiorstwo przesyłowe żądania stwierdzenia nabycia przez niego lub jego poprzednika prawnego służebności gruntowej o treści służebności przesyłu albo służebności przesyłu przez zasiedzenie z chwilą poprzedzającą ustanowienie tego prawa, jeżeli w postępowaniu o ustanowienie go nie doszło do rozpoznania zarzutu zasiedzenia. Stwierdzenie deklaratoryjne skutku nabycia służebności przez zasiedzenie, podobnie jak rozpoznanie zarzutu, nie może doprowadzić do podważenia prawomocnego, stanowiącego orzeczenia o ustanowieniu tego prawa za wynagrodzeniem. Podkreślenia wymaga, że wykazanie przez przedsiębiorcę przesyłowego nabycia służebności przez zasiedzenie niejednokrotnie może napotykać na trudności, wynikające z wieloletnich różnorakich zaniedbań w stosunkach związanych z zakładaniem i eksploataowaniem urządzeń przesyłowych, na co zwrócił uwagę Sąd Najwyższy w postanowieniu z dnia 9 lutego 2017 r., III CZ 63/16 (niepubl.) i powołanych w nim orzeczeniach, co nie może pozostawać bez znaczenia dla możliwości zgłoszenia zarzutu zasiedzenia służebności oraz pozbawiać go uprawnienia do stwierdzenia nabycia tego prawa.

Z ustaleń będących podstawą zaskarżonego postanowienia wynika, że w sprawie o ustanowienie służebności przesyłu zarzut zasiedzenia nie był zgłoszony, jak też nie było prowadzone postępowanie dotyczące przesłanek zasiedzenia. Przed Sądem Rejonowym w L. zawisła sprawa z powództwa uczestników o zapłatę wynagrodzenia za korzystanie przez wnioskodawczynię z ich nieruchomości bez tytułu prawnego w okresie poprzedzającym ustanowienie na jej rzecz służebności przesyłu. Zarzut wnioskodawczyni naruszenia art. 365 § 1 k.p.c. był uzasadniony. Nie zasługiwał natomiast na podzielenie zarzut naruszenia art. 385 k.p.c. Art. 385 k.p.c. jest adresowany do sądu drugiej instancji i przesądza o tym, w jaki sposób powinien on rozstrzygnąć sprawę, jeżeli stwierdzi, że apelacja jest bezzasadna. O jego naruszeniu można mówić jedynie wtedy, gdyby sąd odwoławczy stwierdził, że apelacja jest zasadna, a jej nie uwzględnił, co nie miało miejsca w niniejszej sprawie. Zarzut obrazy art. 385 k.p.c. nie był uzasadniony.

Z powyższych względów Sąd Najwyższy na podstawie art. 398¹⁵ § 1 k.p.c. uchylił zaskarżone postanowienie oraz postanowienie Sądu pierwszej instancji i przekazał sprawę temu Sądowi do ponownego rozpoznania. Orzeczenie o kosztach postępowania kasacyjnego wynika z zasady przewidzianej w art. 108 § 2 w związku z art. 398²¹ k.p.c.